

Renata Kucharzyk
Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3197-0336>
e-mail: renata.kucharzyk@ijp.pan.pl

Formacje z sufiksem *-aga* w wypowiedziach internautów

Derivatives with the suffix *-aga* in the internavts' statements

Abstrakt

Przedmiotem artykułu jest zjawisko występowania w języku polskich użytkowników internetu derywatów z sufiksem *-aga*, np. *bystrzaga*, *dziabaga*, *mordziaga*. Materiał, będący podstawą analizy, stanowi około 60 wyrazów wyekscerpowanych z forów i blogów internetowych. Tworzenie takich derywatów to przejaw dążenia użytkowników języka do odnawiania leksyki ekspresywnej. Obecność formacji z tym przyrostkiem w języku potocznym może być rezultatem oddziaływania gwar ludowych.

Słowa kluczowe: słotwórstwo, sufiks *-aga*, leksyka ekspresywna, internet, gwary polskie

Abstract

The subject of the article is the occurrence of derivatives in the language of Polish Internet users with the suffix *-aga*, e.g. *bystrzaga*, *dziabaga*, *mordziaga*. The material, which is the basis of the analysis, constitutes about 60 words, excerpted from Internet forums and blogs. The creation of such derivatives is a manifestation of the aspiration of language users to renew their expressive lexis. The presence of a formation with this suffix in colloquial language may be the result of the influence of Polish local dialects.

Keywords: word-formation, *-aga* suffix, expressive lexis, internet, Polish local dialects

Przedmiotem artykułu jest występowanie w języku użytkowników internetu formacji słotwórczych z przyrostkiem *-aga*. Jest to o tyle ciekawe zagadnienie, że w zasadzie uważa się, iż jest to formant nieobecny we współczesnej polszczyźnie. Nie został uwzględniony w pracy *Słotwórstwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki sufiksalne rodzime* (Grzegorzczkowska, Puzynina 1979), pomimo że w SJDor, który stanowi podstawę materiałową wspomnianej pracy, znajduje się rzeczownik *łamaga*, utworzony z wykorzystaniem omawianego przyrostka.

Sufiks jest produktywny zwłaszcza w języku rosyjskim, zarówno ogólnym (Worth 1964; Spsł 1974: 65; Kowalska 1983: 93), jak i różnych odmianach środowiskowych (Szczerbowski 2018: 44)¹. Formacje z tym przyrostkiem występują także w języku ukraińskim (Spsł 1974: 65; Kurzowa 1983: 118) i bułgarskim (Русинов 1968; Spsł 1974: 65). W *Słowniku prastłowiańskim* Franciszek Sławski pisze, że sufiks *-aga*: „tworzy dwurodzajowe wyrazy ekspresywne z zabarwieniem uczuciowym współczucia, pogardy, od podstaw przymiotnikowych, rzeczownikowych i czasownikowych” (Spsł 1974: 65).

Oprócz wspomnianego rzeczownika *łamaga* we współczesnym języku polskim nie ma innych rodzimych wyrazów utworzonych tym formantem. Można natomiast wskazać przyswojone zapożyczenie z sufiksem *-aga*: *bradiaga* (też w wariantcie *bradziaga*) ‘włóczęga, łazęga’ z kwalifikatorem *potoczne* (USJP 2003: 314).

Obecność derywatów na *-aga* w polszczyźnie dostrzega w swoich badaniach Stanisław Grabias. Zalicza sufiks *-aga* do formantów ekspresywnych inwariantnie, o nacechowaniu pejoratywno-augmentatywnym (Grabias 1980: 67). Wymienione przez niego nieliczne przykłady reprezentują niestandardowe odmiany polszczyzny, są to trzy gwarowe leksemy: *ciamaga* ‘niezaradny’, *ćmaga* ‘wódka’, *ślamaga*² (Grabias 1980: 130, 141) i jeden slangowy – *mordziaga* ‘twarz’ (Grabias 1980: 166)³.

Także w polszczyźnie historycznej ten typ słotwórczy w zasadzie nie jest poświadczony. Nie znajdziemy go w pracy *Słotwórstwo języka doby staropolskiej: przegląd formacji rzeczownikowych* (Kleszczowa (red.) 1996). Tylko trzy leksemy z omawianym przyrostkiem wymienia Henryk Gaertner w *Gramatyce współczesnego języka polskiego z 1934 r.: łamaga* (określony jako wyraz ludowy), *gizdraga* ‘słota’, *ślamaga* (bez podanej definicji z odesłaniem do wyrazu *ślama* ‘grunt gliniasty’) (Gaertner 1934: 328).

Sufiks *-aga* jest także poświadczony w nazwiskach, ale jest to „bardzo rzadki typ budowy polskiego nazwiska” (Skowronek 2001: 138). Katarzyna Skowronek podaje 12 nazwisk częstych, np. *Basiaga*, *Dupłaga*, *Dziarmaga*, i 3 nazwiska rzadkie: *Bartłaga*, *Bociaga*, *Palaga*. Dodaje, że sufiks *-aga* nie występuje w słotwórstwie apelatywnym ani w derywatach odimiennych (Skowronek 2001: 138).

¹ Tadeusz Szczerbowski przytacza z języka rosyjskich studentów wyraz *obszczaga* ‘dom studencki’ oraz z języka przestępców – *tiuriaga* ‘areszt śledczy’ (Szczerbowski 2018: 44).

² Bez podanego znaczenia. Prawdopodobnie chodzi o ‘niedolegę’; takie znaczenie *ślamagi* jest poświadczane w kartotece SGP PAN.

³ Warto zauważyć, że derywat *mordziaga* jest poświadczony także w gwarach (Indeks SGP).

W przeciwieństwie do języka ogólnego w gwarach można mówić o pewnej produktywności przyrostka *-aga*. Władysław Cyran wymienia go wśród formantów specyficznie gwarowych. Stwierdza, że w gwarach przyrostek *-aga* tworzy nazwy działacza, np. *przepieraga* ‘ten, co przepiera się, spiera się’, nazwy narzędzi, np. *drapaga* ‘to, czym się drapie, stara miotła’, nazwy żeńskie, np. *psiaga* ‘suka’, nazwy augmentatywne, np. *ćmaga* ‘ćma, ciemność’, *oślaga* ‘osioł’, nazwy znamionujące, np. *dyrlaga* ‘dryblas’, *graćmaga* ‘rzecz, osoba niezgrabna’ (Cyran 1977: 101–102). Trzeba jednak zaznaczyć, że częstotliwość występowania formacji z tym sufiksem w gwarach też nie jest wysoka (por. Szymczak 1961: 152; Malec 1976: 23; Marciniak-Firadza 2013: 106; też Indeks SGP 1999).

W sytuacji szczątkowej obecności przyrostka *-aga* w języku ogólnym i jego ograniczonej produktywności w gwarach, ciekawym zjawiskiem jest pojawianie się w wypowiedziach internautów formacji z tym sufiksem. Podstawę niniejszych rozważań stanowi około 60 derywatów z przyrostkiem *-aga*. Materiał został wyekscerpowany przede wszystkim z forów internetowych, w mniejszym zakresie z blogów, ekscerpty z innych źródeł zdarzają się sporadycznie⁴. Wykorzystano również zasoby NKJP.

Spróbujemy odpowiedzieć na pytanie, jaka jest proveniencja tych wyrazów w polszczyźnie potocznej, bo z tą odmianą języka zasadniczo mamy do czynienia na analizowanych forach i w blogach. Zastanowimy się, czy można mówić o oznakach produktywności sufiksu w polszczyźnie potocznej.

Na początku przytoczmy kilkanaście cytatów dokumentujących występowanie interesujących nas formacji:

- (1) Niestety teraz ten efekt osiągnąć mogę osiągnąć tylko makijażem, ale po zmyciu go jestem *bladziaga*. Ale mam ładniejsza, gładszą i młodsza buzie (<https://wizaz.pl>).
- (2) Moj *braciaga*⁵ ma caldie 3000, jest z niego zadowolony lecz jednak stosuje go glownie na jeziorach (<http://www.forum.wedkarska-tuba.pl>).
- (3) ale z ciebie prostolinijny *buraczaga* nie podoba ci się to wyjedź z miasta (<https://info.elblag.pl>).
- (4) Pod artykulem o zniesieniu wiz do Kanady zajrzałam na forum. [...] Praca juz nikt nie jest zainteresowany po otwarciu UE, a turystyka? A co tam mozna zobaczyc

⁴ Do pozyskania materiału leksykalnego wykorzystano wyszukiwarkę Google. Lokalizując cytaty, dla oszczędności miejsca podano jedynie adresy witryn głównych. Wypowiedzi internautów przytaczane są zasadniczo w pisowni oryginalnej. Poprawiono tylko niektóre literówki, wpływające na zrozumiałość tekstu. Omawiane derywaty zostały wyróżnione kursywą dla łatwiejszego odnalezienia w tekście. Dostęp do cytowanych stron – marzec 2019 r.

⁵ Autorzy SGS stwierdzają, że *braciaga* to skrzyżowanie wyrazów: *brat* i *bradziaga* ‘włóczęga’ (SGS 1994: 168). Jak pokazują niniejsze rozważania, nie musi to być wcale kontaminacja, ale derywat utworzony na rodzimym gruncie z wykorzystaniem sufiksu *-aga*.

- w tej Kanadzie? To pytanie powtórzyło się kilkakrotnie, w końcu jakiś *bystrzaga* napisał: No chyba, że kanadyjska część Alaski (<https://forum.gazeta.pl>).
- (5) 8 godzin w pracy, a później 3 godziny na zajęciach... już tam padałam na pyszczek! *Dziabaga* daje się w znaki poki co tylko zmeczeniem, większych doległości nie mam (<https://bellybestfriend.pl>).
 - (6) znów ten pedzio z kucykiem przylazł do niego i będą znowu dymać do rana.. i co ja mam zrobić [...] kiedyś to by pała po grzbiecie przylał a teraz co? 😞 *kulaga* Józek je...j, nie szczyp się, aaaaa i internata wytnij (<https://forum.poranny.pl>).
 - (7) *Mordziagi*, mordeczki, mordy kochane! Sprawdźcie co się działo na otwarciu Wake Parku w Solinie. Było naprawdę grubo, a będzie jeszcze grubiej (<https://www.facebook.com>).
 - (8) Powiem, że z reguły nie lubię negatywnych bohaterów, ale o ile Voldemort, Bellatrix czy Lucjusz wzbudzają jakiś respekt swoim majestatem i umiejętnościami, to Glizdogon był nie dość, że totalną *nieumiągą*, która zawsze potrzebowała ochrony „silniejszego”, to jeszcze okazał się ostatnim tchórzem i zdrajcą, który za cenę pozornego bezpieczeństwa u boku chwilowo najsilniejszego gracza, czyli Voldemorta, wydał na śmierć przyjaciół, którzy dla niego poświęciliby własne życie (<https://www.filmweb.pl>).
 - (9) POwoli wszystkim *paniagom* dobrać się do czterech liter!! (<https://ar-ar.facebook.com>).
 - (10) słodki piesek 😊 Ja mojego *psiagę* nie mam u siebie w domu. Widzę go średnio 2 razy w tygodniu (mój pies jest u mojego taty – moi rodzice się rozwiedli rok temu). Więc też często za nim tęsknię (<https://wizaz.pl>).
 - (11) *Renciagi* nie dostałem Pan doktor w ZUS powiedział zazywać leki i do pracy (<https://forum.kardiolo.pl>).
 - (12) A w owej torbie, oprócz aparatu mam dodatkowe obiektywy, zapasowe karty pamięci, zapasowy akumulator, chusteczki i pędzelki do obiektywów, gruszkę, a także inną drobnicę. Nie jest to maciupkie, ale nie znowu jakaś *torbiaga*. Niekiedy damskie torebki są większe (<https://community.sony.pl>).
 - (13) Jeszcze nie premier, ale prawdopodobnie już wkrótce – tak Kopacz wygląda dziś [...] kopach jak *trupiaga* wygląda (<https://fakty.interia.pl>).
 - (14) Panowie, to jak, robimy jakieś ‘zakończenie sezonu’ przy okazji eliminacji w Poznaniu? Możemy się zebrać w kilku i pojechać *zlamagą* lub jeżeli chłopaki z Krk by chcieli to możemy pojechać moja lawetą zabierając plecak (126p) ze sobą (<https://www.motonews.pl>).
 - (15) *Złodziejaga* szedł w zaparte. Zastosowali mu stereo – wyśpiewał wszystko. Stereo – z plaskacza jednocześnie w uszy. Działa jak fala uderzeniowa przy wybuchu jądrowym... Złodziejstwa skończyły się, a hyr poszedł po dziedzienie... (Usenet – pl. soc. polityka, za: NKJP).
 - (16) Jednym słowem – porządek musi być i nie będzie się francuski *żydziaga* mieszał angielskim w interesy. (Usenet –pl. soc. polityka, za NKJP).

W grupie derywatów z sufiksem *-aga* są zarówno rzeczowniki osobowe (np. *braciaga*, *paniaga*, *żydziaga*), jak i nieosobowe (np. *kulaga*, *psiaga*, *ren-ciaga*). Przeważają derywaty odrzeczownikowe (np. *chłopiaga* ‘ekspresywnie o mężczyźnie’, *cycaga* ‘kobieta z dużymi piersiami’, *koniaga* ‘męczyzna wyglądem przypominający konia’, *raszplaga* ‘ekspresywnie o raszpli – nieatrakcyjnej kobiecie’). Można też wskazać derywaty odprzymiotnikowe (np. *biedniaga*, *bladziaga*, *ślepada*) i odczasownikowe (np. *dziabaga*, *nieumiaga*, *pizdziaga* ‘zawierucha’). Warto zauważyć, że liczną reprezentację stanowią derywaty od wulgaryzmów, np. *bladziaga* (< *bladź*, *bladzia*⁶) 1. ‘niemoralnie prowadząca się kobieta’, 2. ‘przedmiot oceniany negatywnie przez mówiącego’; *chujaga* 1. ‘pejoratywnie o mężczyźnie’, 2. ‘trudna sytuacja’; *chujniaga* (< *chujnia*) ‘trudna sytuacja’; *cipaga* ‘niemoralnie prowadząca się kobieta’; *cipiaga* ‘żeński organ płciowy’; *ciupciaga* ‘penis’⁷; *kurwiaga* 1. ‘niemoralnie prowadzący się kobieta lub mężczyzna’, 2. ‘przedmiot oceniany negatywnie przez mówiącego’; *sraga* ‘pejoratywnie o kobiecie’.

Formacje z *-aga* obecne we wpisach internautów to przeważnie rzeczowniki rodzaju żeńskiego. Wystąpiło też kilka leksemów poświadczonych wyłącznie w rodzaju męskim (np. *braciaga*, *buraczaga*, *robociaga*, *złodziejaga*). Jednak wydaje się, że większość z nich może być dwurodzajowa – podobnie jak jest to w wypadku ekspresywów osobowych zakończonych na *-a* typu *łamaga*, *oferma* w polszczyźnie ogólnej. Dwurodzajowość mamy poświadczoną m.in. w przypadku rzeczowników *ciamaga* i *dziamaga*:

- (17) Mam nadzieję że jakieś inne położne lepiej poprowadzą kolejne zajęcia, aczkolwiek z tą *ciamagą* mamy jeszcze Karmienie Piersią (<https://wizaz.pl>).
- (18) *Ciamaga* który zwalnia drastycznie w tunelu (klastrofobia) stwarza o wiele większe zagrożenie niż pojazd go wyprzedzający. Jeśli tunel jest jednopasmowy czyli po jednym pasie w każdą stronę a tak bywa, po prostu jadę za *ciamagą*. Jadę bo muszę (<https://etransport.pl>).
- (19) Rozmazało bo pewnie wykrzywił ryjka jak zwykle, albo coś gadał, *dziamaga* jedna :P (<https://nk.pl>).
- (20) Nie sądziłam, że taki *dziamaga* życiowy będzie. Niestety, ale okazał się niezadowolony życiowo. Karolina ma to po nim, Niestety (<http://gringo2133.blox.pl>).

W analizowanym zbiorze występują derywaty, w których sufiks zmiękcza poprzedzającą głoskę (np. *bystrzaga*, *chłopiaga*, *mordziaga*, *torbiaga*, *trupiaga*),

⁶ *Bladź*, *bladzia* (z ros. *блядь*) ‘kobieta złego prowadzenia się’ (SGS 1994: 160), por.: „B***ka na chemii, cholera jak ja tej *bladziagi* nie trawiłem... no ale co było minęło” (<https://nk.pl>). Leksem *bladziaga* w tym znaczeniu jest homonimiczny w stosunku do *bladziagi* ‘osoby o bladej cerze’.

⁷ Od *ciupciac* ‘rubasznie o mężczyźnie: odbywać stosunek seksualny’ (SPLP 2001: 505).

jak i derywaty, w których przyrostek nie wywołuje alternacji w temacie podstawy słowotwórczej, np. *cycaga*, *drapaga*, *dziabaga*, *dziamaga* ‘oferma’, *mordaga* ‘twarz’, *sraga* ‘pejoratywnie o kobiecie’). Taki stan nie dziwi, gdyż warianty *-aga* i *-’aga* obecne były już w prasłowiańszczyźnie (Spsł 1974: 65).

Nie zawsze jesteśmy w stanie stwierdzić, czy rzeczownik zakończony ciągiem *-aga*, to rzeczywiście formacja z tym przyrostkiem. Trudności w interpretacji nastroczą twory typu *hulaga*, *rozrabiaga*:

- (21) Chyba nie jesteście niedorozwinięci i chyba widzicie że oszoleł chce na was tylko zarobic (kto go zna to wie że to pijak i barowy *hulaga*)! (<http://lechia.gda.pl>).
- (22) #small #dog #rozrabiaga #pogryzł #mi #sznurówki #śłodziak (www.instagram.com).

Możemy się zastanawiać, czy mamy tu do czynienia z określonymi technikami derywacji, w tym wypadku derywacją wymienną, polegającą na ucięciu formantu, który wyraz utworzył, i zastąpieniu go przez nowy afiks (np. *hul+ aka > hul+aga*). Czy też doszło do zastąpienia głoski bezdźwięcznej dźwięczną w celu wzmocnienia ekspresywności wyrazu? Jak wiadomo, pozycja interwokaliczna sprzyja udźwięcznianiu spółgłosek.

Za tą drugą ewentualnością przemawia fakt występowania licznych przykładów w języku internautów, w których mamy do czynienia z podobną wymianą spółgłoski bezdźwięcznej na dźwięczną, co wyraźnie potęguje nacechowanie ekspresywne wyrazów:

- (23) Kocham tę pracę i te *dzieciagi* cudne (hotsta.net).
- (24) Jak się macie? Jak wam mijają słoneczne, upalne dni? Bo nam jest super i mamy wesołe miny i dużo szczęścia oraz trochę zabawy. *Buziagi dziedziagi*! (<https://www.facebook.com>).
- (25) co jak co ale tego buca i *cwaniaga* mam już po dziurki w nosie (<http://forum.gazeta.pl>).
- (26) pokractwo albo ściemnia bo podejrzewa że nie wygra albo faktycznie *pokraga* wychrzała się na schodach (<https://www.pudelek.pl>).

Nie zajmujemy się tutaj synchroniczną analizą słowotwórczą materiału leksykalnego, która ma pokazać strukturalne i semantyczne zależności między podstawami słowotwórczymi a derywatami, dlatego nie przedstawiamy szczegółowego przyporządkowania derywatów z *-aga* do kategorii słowotwórczych. Jednak możemy ogólnie stwierdzić, że najliczniej reprezentowane są dwie kategorie⁸: nazwy ekspresywne i augmentatywne, np.: *chłopiaga*, *raszplaga*, *robociaga*, *cebulaga*, *klupaga* ‘nos’ (< *klupa* SGS),

⁸ Odwołujemy się tutaj do opisu kategorii słowotwórczych zawartego w opracowaniu Renaty Grzegorzczkovej (1981).

mordaga ‘twarz’, *czyściaga* ‘wódka’ oraz nazwy atrybutywne, np. *biedniaga* (też w postaci *bidniaga*), *cycaga* ‘kobieta z dużymi piersiami’, *nieumiejaga* ‘człowiek nieumiejący czegoś’, *rozłaga* ‘człowiek rozlazły’, *pizdziaga* ‘zawierucha’, *połamaga* ‘niedołęga’.

Poza tym odnotowano nieliczne inne kategorie: nazwy wykonawców czynności, np. *mamraga* ‘człowiek mówiący niewyraźnie’, nazwy narzędzi, np. *drapaga* ‘ostra miotła’, nazwa żeńska *cwelaga* ‘żeński odpowiednik cwela⁹’, nazwa zbiorowa *psiaga* ‘policja’. Kilka przykładów ilustrujących ich użycie:

- (27) Sp**aj stąd *Mamraga*, uprawiaj swoją „gazeto wyborczą” dywersję w kiblu (<https://it-my.com>).
- (28) Poprosiłam Młodego o zdjęcie u mnie w pokoju. Ustawił mnie i zapytał, a właściwie oznajmił, żebym przypadkiem tego nie dodawała na bloga. „Te włosy są jakieś dziwne.” Później przysłała mama. Przyglądała mi się z ukosa, żeby tylko później stwierdzić, że robiłam robiłam i narobiłam. Szczotka ryżowa w połączeniu z *drapagą* (<http://spotkajmy-sie-w-kuchni.blogspot.com>).
- (29) nie dość że taka *cwelaga* wozi d*pe w aucie to jeszcze [...] się pluje bo się kobieta wy***ała na pasach (<https://trwomen.com>).
- (30) Ma ktoś kredytowy wystawiony przez metala jak kanarzył długo po Krakowie? [...] BANDA dowodzona przez kanarzyce którego praca zmusza do dzwonięcia na psy. Ale jak w Sosnowcu dowodził *psiagą* przeciwko Zagłębiu to czemu się dziwić (<https://www.kibice.net>).

Przypisanie do kategorii słowotwórczej w przypadku niektórych derywatów jest trudne ze względu na możliwą wielomotywacyjność. Przykładowo za podstawę słowotwórczą formacji *bystrzaga* możemy uznać przymiotnik *bystry*, wtedy wyraz zaliczymy do kategorii *nomina attributiva*. Możemy też go wywieść od rzeczownika *bystrzak*, z odrzuceniem formantu *-ak* i zastąpieniem go przez *-aga*, wtedy wyraz będzie zaliczony do kategorii *nomina expressiva*.

Wśród derywatów ekspresywnych i atrybutywnych jest cała grupa nazw nie do końca jasnych, stanowiących zwykle pejoratywne określenia ludzi, np.: *ciamaga*, *ciapaga*, *ciapalaga*, *ciaparaga*, *ciepaga*, *ciućmaga*, *ciulaga*, *ciumaga*, *dziamaga*, *dziamdziaga*, *dziamraga*:

- (31) on taka *ciapaga* słodziuchna...i zazwyczaj grzeczny :lol: tylko teraz sporo czasu stal..pozapominal sporo..trzeba konisiowi przypomniec co nie co ;) zreszta i tak niewiele jeszcze umie (<https://www.zwierzaki.org>).
- (32) Dwa najgorsze w klasie *ciapalagi* powiedziały, że nie wycisne nawet 50 kg. Sztanga tak zaczęła mi się bujac, że musieli mi pomoc, boby mnie zgniotła (<https://www.kulturystyka.org.pl>).
- (33) ten mój Łukasz to normalnie *dziamraga* istna;P (<https://www.photoblog.pl>).

⁹ Tu *cwel* to ‘wyzwisko kierowane do mężczyzn’; wyraz ma też inne znaczenia (<https://dobryslownik.pl>).

W przypadku niektórych formacji można wskazać prawdopodobne podstawy słowotwórcze, np. *ciamaga* < gwarowe *ciamać* ‘być powolnym, guzdrać się’, *ciućmaga* < *ciućma*, *ciumaga* < *ciuma*. Analiza innych jest trudna, ponieważ nie jesteśmy w stanie jednoznacznie określić, od jakiej podstawy zostały utworzone. Przykładowo rzeczownik *ciapalaga* to mógłby być derywat od wyrazu *ciapała*, który jednak – o ile mi wiadomo – nie jest poświadczony w istniejących słownikach drukowanych (można go natomiast znaleźć w tworzonych przez internautów słownikach online). Warto w tym miejscu przywołać myśl Marii Wojtyły-Świerzowskiej, która zwraca uwagę na problemy w interpretacji niektórych ekspresywnych określeń człowieka. Stwierdza, że w zbiorze przezwisk apelatywnych występują „twory szczególnie ciekawe, podejrzane o pochodzenie onomatopeidalne, czy raczej synestetyczne – jest ich bardzo dużo zwłaszcza w gwarach; mają charakter określający osoby ze względu na takie cechy, jak gnuśność, niemrawość, niedołęstwo, mazgajstwo, niechlujstwo, niezborność ruchowa, nadpobudliwość. Tutaj zadziwia różnaitość podstaw, które można by nazwać asemantycznymi. Widać jakieś skojarzenia, gry słowne, brzmieniowe, przeinaczenia, zlepki, fragmenty jakichś wyrazów, często zapożyczeń [...]. Cechuje je zmienność fonetyczna i zaopatrzenie w różnorodne, ekspresywne i intensyfikujące przyrostki charakteryzujące” (Wojtyła-Świerzowska 2014 : 111). Wśród licznych przykładów wymienia dwa z przyrostkiem *-aga*: *ciamaga* ‘o ludziach nierozgarniętych’, *dziawraga* ‘mizerota’ (Wojtyła-Świerzowska 2014: 111), z których pierwszy ma poświadczenie we wpisach internautów.

Formacje z przyrostkiem *-aga* to zawsze jednostki o silnym nacechowaniu ekspresywnym. S. Grabias uważa, że formanty mają możliwość ewokowania określonych odmian stylistyczno-społecznych języka, co wpływa na ekspresywność formacji (Grabias 1980: 137–138)¹⁰. Derywaty na *-aga* występujące w komentarzach internautów to przede wszystkim wyrazy o ładunku negatywnym – jest to zrozumiałe, ponieważ „znaczenie ujemne jest najbardziej podstawowym znaczeniem formacji augmentatywno-pejoratywnych” (Heltberg 1964: 97). Jednak zdarzają się też wyrazy nacechowane dodatnio. Co więcej, ten sam wyraz raz funkcjonuje jako określenie pejoratywne, innym razem melioratywne. Taka sytuacja nie dziwi, w zależności bowiem od sytuacji użycia, od kontekstu, od intencji nadawcy ekspresywizm może być nacechowany *in plus* bądź *in minus*. To zróżnicowanie można pokazać na przykładzie wyrazu *mordziaga*:

¹⁰ Badacz umieszcza *-aga* wśród sufiksów przywołujących polszczyznę potoczną (Grabias 1980: 139).

- (34) UB-ywateł z rozdarta i chamską *mordziaga*, wstrętny typ (<https://www.gowork.pl>).
- (35) a ta do mnie z *mordziaga*, czemu biorę produkty, pod którymi nie było etykietyk promocyjnej i chęć w promocji (<https://wizaz.pl>).
- (36) Pomimo tego że mój ukochany West Ham poległ z Żydkami to *mordziaga* cieszy mi się z 2 powodów (test.goal.pl).
- (37) Szczęśliwa i osniezona *mordziaga* pięknego Marleya (<http://ponforum.x25.pl>).

Jeśli sufiks *-aga* ani w języku współczesnym, ani w historii języka nie był produktywny, to skąd formacje z przyrostkiem *-aga* w polszczyźnie potocznej? Zapewne niektóre z derywatów to zapożyczenia z języka rosyjskiego, np. *biedniaga* (ros. бедняга), *robociaga* (ros. работага). Jednak przy braku powszechnej znajomości języka rosyjskiego, zwłaszcza wśród ludzi młodych, trudno uważać, że stamtąd przejmujemy modele słowotwórcze.

Wydaje się, że na współczesną polszczyznę potoczną większy wpływ mają niestandardowe odmiany polszczyzny, a więc różne odmiany środowiskowe i gwary ludowe. Kilka leksemów z *-aga* znajdziemy choćby w *Słowniku gwary studenckiej* (SGS 1994). Także przegląd zasobów internetu prowadzi do wniosku, że formacje z interesującym nas sufiksem zwykle występują na forach tematycznych, poświęconych piłce nożnej, grom komputerowym, erotyce itd., gdzie bardzo często wykorzystuje się słownictwo niestandardowe, slangowe.

Można przypuszczać, że dosyć istotny wpływ na pojawienie się analizowanych derywatów mają gwary ludowe. W porównaniu z innymi odmianami polszczyzny mają one wyraźnie więcej wyrazów z opisywanym tu przyrostkiem¹¹. Formacje gwarowe z *-aga* są poświadczone w różnych dialektach, przede wszystkim w Małopolsce i na Mazowszu, rzadziej w innych dialektach. I tak, np. *dziabaga* ‘motyka’, *nierobiaga* ‘leń’, *skąpiaga* ‘człowiek skąpy’ to wyrazy właściwe gwarom mazowieckim, *ciamaga* w kilku różnych znaczeniach pojawia się w Małopolsce, ale i na Kociewiu, *oślaga* oprócz Małopolski występuje na Kresach południowo-wschodnich, *ślamaga* ‘niedołęga’ ma dokumentację z Małopolski i Podlasia. Poświadczenia wyłącznie z Małopolski (szeroko rozumianej, z Sieradzkim, Łęczyckim, Lubelszczyzną) mają m.in. *ciumraga* ‘niedołęga’, *dudraga* ‘człowiek wolno pracujący’, *drapaga* ‘stara, zdarta miotła’, *dziawraga* ‘mizerota’, *gizdraga* ‘słota’, *graślaga* ‘człowiek, który chodzi niezgrabnie’, *kociaga* ‘kot’, *koniaga* ‘koń’, *kurwiaga* ‘niemoralnie prowadząca się kobieta’, *mordziaga* ‘twarz, morda’, *mroziaga* ‘mróz’, *psiaga* 1. ‘pies’, 2. ‘żeński organ płciowy’, 3. ‘licha kapusta’, 4. ‘grzyb’, *rozłaga*

¹¹ W zakresie materiału gwarowego wykorzystujemy przede wszystkim SGP PAN (drukowane tomy) oraz zasoby kartoteki tego słownika.

‘pokraka’; *rozłaga* 1. ‘pokraka’, 2. ‘gatunek grochu, którego pędy rozciągają się szeroko’; *rozparaga* ‘rozwidlona gałąź’.

Jak zauważył S. Gala, „[gwary] mogą zachowywać stan dawniejszy w stosunku do polszczyzny ogólnej czy innych gwar. Mogą zatem przechowywać pewien zasób leksyki dawnej, która funkcjonuje w gwarze, być może występuje w ograniczonym zakresie i poświadcza dawne, istotne dla danej gwary wykładniki derywacyjne i ich funkcje” (Gala 2000: 34). Do takich zaliczył właśnie sufiks *-aga* użyty w funkcji atrybutywnej – *ślepara* (przykład z Mozgawy koło Kielce) (Gala 2000: 34).

Przejmowanie wyrazów gwarowych przez inne odmiany polszczyzny to zjawisko znane. O przykłady łatwo zwłaszcza w zakresie słownictwa ekspresywnego (por. Kucharzyk 2014, 2016). S. Grabias stwierdza, „spośród gwarowych ekspresywizmów slang przejmuje wyrazy brzmiące atrakcyjnie” (Grabias 1980: 130), a atrakcyjne są przede wszystkim te, które znacznie odbiegają od standardowej polszczyzny. Dzięki takim wyrazom można się wyróżnić językowo i przykuć uwagę odbiorcy, co jest istotne zwłaszcza w odniesieniu do komunikacji internetowej.

Oprócz kilku zapożyczeń z języka rosyjskiego i nieco liczniejszych pożyczek wewnątrzjęzykowych w zbiorze formacji z sufiksem *-aga*, które pojawiły się w wypowiedziach internautów, mamy też jednostki będące – jak się zdaje – rezultatem derywacji już w obrębie języka potocznego, np. *bladziaga*, *bystrzaga*. Mogłoby to dowodzić aktywności derywacyjnej tego przyrostka, chociaż trzeba zaznaczyć, że na razie niewielkiej. Formacje z sufiksem *-aga* w komunikacji internetowej nie są bardzo rozpowszechnione, ale trudno to z całą pewnością stwierdzić, gdyż nie ma możliwości systemowego przeszukiwania zasobów internetu według określonych sufiksów. Jak już była mowa, udało się wyekscerpować z wpisów internautów około 60 leksemów. Należy zauważyć, że przeważnie mamy do czynienia z wyrazami o niskiej lub bardzo niskiej frekwencji. Zwykle mają zaledwie kilka poświadczeń tekstowych, niemała jest też grupa wyrazów, które w zasobach internetu wystąpiły tylko raz. Ma więc to słownictwo przeważnie charakter środowiskowy, nieuzualny. Częściej pojawiają się tylko niektóre derywaty, np. *biedniaga*, *ciamaga*, *kurwiaga*, *mordziaga*, *żydziaga*.

Warto dodać, że derywaty z omawianym sufiksem możemy odnaleźć w NKJP. Przeważnie są to poświadczenia również z forów internetowych, ale dwa leksemy pochodzą z prasy codziennej: *renciaga* i *paniaga*, zresztą oba zostały użyte w funkcji stylistycznej:

- (38) Czytelnicy sygnalizują o dokonaniu retuszu na ul. Stawiska. Trzeba rozładować rondo blokowane przez pieszych, którzy są *paniagami* na przejściach.

Czy zainstalować światła dla nich? (*Jednym zdaniem*, „Gazeta Krakowska”, 6 stycznia 2004).

- (39) Kończy się jesień, łagodne przedzimy, a moja znajoma emerytka mówi, że wyjechałaby w ciepłe kraje. Jasne, że tam byłoby ciepło i są inne obyczaje. Tak robią w jej wieku Niemcy, Austriacy. Tylko ich stać, mają siedmiokrotnie większe świadczenia rentowo-emerytalne. Więc jeśli u nas będzie jak u nich w Unii, na razie jesteśmy w Unii, to przemnożmy te 800–1000 złotych *renciagi*, to i nas będzie stać na Majorkę, a może i Hawaje. (*Rozmawiamy*, „Gazeta Krakowska”, 7 grudnia 2004).

Jeden z ekscerptów z NKJP potwierdza, że formacja z przyrostkiem *-aga* stała się podstawą do utworzenia nowego derywatu, co traktuje się jako świadectwo stabilizacji wyrazu w systemie leksykalnym (*żydziaga* > *arcykryptożydziaga*):

- (40) Opix ty *arcykryptożydziago!* (Usenet –pl. soc. polityka)

Obserwując język, którym posługują się internauci, możemy śledzić zachodzące współcześnie procesy słowotwórcze, których próżno szukać w skodyfikowanych odmianach polszczyzny. Na przykładzie omówionych formacji z sufiksem *-aga* widać ciągle żywe dążenie do odnawiania środków leksykalnych języka, zwłaszcza tych służących celom ekspresywnym. Jak twierdzi Stanisław Milewski: „Barwa emocjonalna wyrazów ściera się bardzo szybko, toteż szczególnie charakterystyczna dla słownictwa uczuciowego jest dążność do odnawiania środków ekspresji, pogoń za nowością” (Milewski 1971: 96). Sufiks *-aga*, prawie nieobecny w polszczyźnie ogólnej, dobrze służy tym celom. Wnosi do derywatów walor nowości, nadaje lub potęguje nacechowanie ekspresywne, wyraża ocenę, przeważnie negatywną. Możemy przypuszczać, że użytkownicy języka będą coraz częściej tworzyć derywaty z tym przyrostkiem lub znajdą inne pełniące takie same funkcje.

Słowniki

- Indeks SGP – *Indeks alfabetyczny wyrazów z kartoteki „Słownika gwar polskich”*. Red. J. Reichan. Kraków 1999.
- NKJP – *Narodowy Korpus Języka Polskiego*. Online: www.nkjp.pl.
- SGP PAN – *Słownik gwar polskich*. Red. M. Karaś, J. Reichan, S. Urbańczyk, J. Okoniowa, B. B. Grabka, R. Kucharzyk. T. I–X. Wrocław–Kraków 1977–2018.
- SGS – *Słownik gwary studenckiej*. Red. L. Kaczmarek, T. Skubalanka, S. Grabias. Lublin 1994.
- SJPDor – *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski. T. I–XI. Warszawa 1958–1969.
- SPLP – *Słownik polskich leksemów potocznych*. Red. W. Lubaś. T. I. Kraków 2001.
- Spsł – *Słownik prastowiański*. Red. F. Sławski. T. I. Wrocław 1974.
- USJP – *Uniwersalny słownik języka polskiego*. Red. S. Dubisz. T. I. Warszawa 2003.

Literatura

- Cyran W. (1960): *Gwary polskie w okolicach Siedlec*. Łódź.
- Gaertner H. (1934): *Gramatyka współczesnego języka polskiego*. Cz. III 1: *Słotwórstwo*. Lwów–Warszawa.
- Gala S. (2000): *Słotwórstwo gwarowe a słotwórstwo polszczyzny ogólnej*. „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN” XLV, s. 29–36.
- Grzegorzczkowska R. (1981): *Zarys słotwórstwa polskiego*. *Słotwórstwo opisowe*. Warszawa.
- Grzegorzczkowska R., Puzynina J. (1979): *Słotwórstwo współczesnego języka polskiego*. *Rzeczowniki sufiksalne rodzime*. Warszawa.
- Heltberg K. (1964): *O deminutywach i augmentatywach*. „Prace Filologiczne” XVIII/2, s. 93–102.
- Kleszczowa K. (red.) (1996): *Słotwórstwo języka doby staropolskiej: przegląd formacji rzeczownikowych*. Katowice.
- Kowalska G. (1983): *Historia, stan obecny i perspektywy badań nad rzeczownikami na -aga, -iga, -uga*. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Językoznawcze” DCXXXIII, z. 74, s. 91–97.
- Kucharzyk R. (2014): *Gwarowe ekspresywizmy osobowe w polszczyźnie potocznej*. [W:] *Bogactwo współczesnej polszczyzny*. Red. P. Żmigrodzki, S. Przędzek-Kisielak. Kraków, s. 407–417.
- Kucharzyk R. (2016): *O przenikaniu słownictwa gwarowego do języka Internetu*. „Prace Filologiczne” LXIX, s. 285–298.
- Kurzowa Z. (1983): *Polshczyzna Lwowa i Kresów południowo-wschodnich do 1939 roku*. Warszawa–Kraków.
- Malec T. (1976): *Budowa słotwórcza rzeczowników i przymiotników w gwarze wsi Rachanie pod Tomaszowem Lubelskim*. Wrocław.
- Marciniak-Firadza R. (2013): *Nazwy osobowych wykonawców czynności w gwarach małopolsko-mazowieckiego pogranicza językowego*. Cz. 1: *Studium słotwórczo-leksykalne*. Łódź.
- Milewski S. (1971): *Gwara przestępcza i jej przenikanie do języka ogólnego*. „Poradnik Językowy” z. 2, s. 92–101.
- Русинов Р. (1968): *Суфикс -ага (-яга) в съвременния български език*. „Rocznik Slawistyczny” 29, s. 93–96.
- Skowronek K. (2001): *Współczesne nazwisko polskie*. *Studium statystyczno-kognitywne*. Kraków.
- Szczerbowski T. (2018): *Polshkie i rosyjskie słownictwo slangowe*. Kraków.
- Szymczak M. (1961): *Gwara Domaniewka i wsi okolicznych w powiecie łączyskim*. Łódź.
- Wojtyła-Świerzowska M. (2014): *Jeszcze o przezwiskach*. „Językoznawstwo: współczesne badania, problemy i analizy językoznawcze” 8, s. 107–115.
- Worth D. S. (1964): *The suffix -ага in Russian*. „Scando-Slavica” 10, s. 174–193.